

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 343.157.3

ІНСТИТУТ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ, ЙОГО ЗАВДАННЯ ТА МІСЦЕ У СТРУКТУРІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

К. Курапова

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна,
e-mail: KATR.USYA89@gmail.com*

Проаналізовано інститут перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами у кримінальному процесі. Виокремлено характерні для цієї форми перегляду судових рішень ознаки. Сформульовано його завдання та визначено місце у структурі кримінального провадження. Також у статті йдеться про існуючі у світовій практиці моделі провадження перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами.

Ключові слова: провадження за нововиявленими обставинами, нововиявлені обставини, форми перегляду судових рішень, кримінальний процес, підстави перегляду судових рішень.

Розбудова України як правової держави потребує створення такого механізму функціонування судової влади, який забезпечував би доступність правосуддя, справедливості судочинства та ефективне поновлення порушених прав його учасників.

Кінцевою метою кримінального провадження є ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення з припиненням матеріальних і процесуальних правовідносин унаслідок категоричного вирішення кримінального правового спору. Проте якою б досконалою не була організація судової системи, якими б повними не були законодавчо закріплені гарантії винесення судами правосудних рішень, існують об'єктивні та суб'єктивні умови допущення судових помилок, котрі не можна не враховувати при ухваленні цих рішень.

Гарантування державою судового захисту прав і свобод людини та громадянина насамперед означає, що кожному, чий права порушено, забезпечується право на перегляд судових рішень вищим судом.

Водночас за змістом ч. 2 ст. 4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод «провадження у справі може бути відновлене згідно із законом та кримінальною процедурою відповідної держави за наявності нововиявлених фактів чи в разі виявлення суттєвих недоліків у попередньому судовому розгляді, які могли вплинути на результат розгляду справи».

Право на справедливий судовий розгляд, однією з ознак якого є принцип правової визначеності, не перешкоджає повторному розгляду справи, якщо відбулися суттєві порушення, що вплинули на вирішення справи. Перегляд судових рішень, які набрали чинності, є додатковим способом забезпечення правосудності судового рішення, він є резервним механізмом захисту прав і законних

інтересів й повинен виконувати своє призначення, коли неможливі всі інші засоби процесуально-правового захисту. До таких видів перегляду належить інститут перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами.

Перегляд вироків та ухвал суду, що набрали законної сили, за нововиявленими обставинами – це самостійна стадія судового провадження перегляду судових рішень, яка поряд із апеляційним та касаційним розглядом покликана сприяти захисту прав та законних інтересів суб'єктів кримінальних правовідносин, усуваючи недоліки попереднього судового розгляду.

Дослідженням різних аспектів інституту нововиявлених обставин у кримінальному процесі присвячено праці таких вітчизняних та зарубіжних вчених як Г.З. Анашкін, В.С. Балаклишин, В.С. Баскакова, В.М. Беднарська, В.М. Блинов, М.П. Ведищев, В.О. Давидов, О.М. Дроздов, М.О. Громов, М.М. Ковтун, Т.Л. Оксюк, Н.П. Ольшанська, І.Б. Михайловська, І.Д. Перлов, В.С. Посник, Н.П. Сиза, А.А. Собенін, О.Ю. Татаров, О.П. Темушкін, Б.С. Тетерин, Ю.О. Фідря, Я.Є. Філев та інші.

Метою статті є дослідження інституту перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, визначення його завдань та місця у кримінальному провадженні України.

За змістом п. 24 ч. 1 ст. 3 КПК України провадження з перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами є однією зі складових судового провадження, яка відокремлена від усіх інших стадій судового розгляду. Специфічність цього провадження зумовлена тим, що його основу становить перегляд судових рішень, які набрали законної сили (ч. 1 ст. 459 КПК України) та фактично перебувають на стадії виконання (ч. 3 ст. 466 КПК України), а в деяких випадках – і тих, що вже виконано.

Провадження у кримінальних справах за нововиявленими обставинами відбувається у зв'язку з виявленням таких обставин, які або виникли вже після розгляду кримінальної справи, або існували на момент цього розгляду, однак не були відомі суду. Наявність таких обставин не дає змоги оцінювати винесене у кримінальній справі рішення як законне, обґрунтоване та справедливе.

Для перевірки правосудності судових рішень КПК передбачає ординарні (провадження в судах апеляційної і касаційної інстанцій) та екстраординарні (провадження у Верховному Суді України та за нововиявленими обставинами) види судових проваджень з перегляду судових рішень. Отже, провадження за нововиявленими обставинами є винятковим (екстраординарним) різновидом судових проваджень з перегляду судових рішень, у зв'язку з виявленням після набрання ними законної сили таких обставин, які, якщо б вони були своєчасно відомі правосуддю, очевидно, потягли б ухвалення судом зовсім іншого рішення. На цей час існування такого провадження пов'язане з тим, що не завжди неправильність вироку видно з матеріалів кримінального провадження: обставини, що вказують на це, або не були відомі суду, або виникли вже після постановлення вироку.

Керуючись викладеним, необхідно зазначити, що провадження за нововиявленими обставинами характеризуються такими ознаками:

1) специфікою завдань, властивих лише цій частині кримінального провадження (виправлення попередніх судових помилок чи недоліків, допущених, як правило, не з вини суду, крім зловживання судді, і таких, про які при ухваленні судового рішення заявнику та/або суду відомо не було);

2) містом та підставами перегляду судових рішень, що набрали законної сили (ст. 459 КПК України);

3) колом учасників цього провадження. У ньому заявником про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, яке набрало законної сили, може бути будь-хто з учасників судового розгляду будь-якої інстанції (ст. 460 КПК України);

4) процесуальними строками здійснення провадження (ст. 461 КПК України);

5) процесуальними засобами, які можуть бути використані у цій стадії провадження (ст. 462–466 КПК України);

б) процесуальними рішеннями, з винесеннями яких виникають підстави для переходу кримінального провадження у наступну стадію процесу: апеляційного провадження, виконання судового рішення, касаційного розгляду і т. д. (залежно від того, судом якої інстанції було ухвалено судові рішення, що переглядалося), або про завершення провадження загалом.

Варто зауважити, що за чинним кримінальним процесуальним законом поняття інстанційності (перегляд ухваленого судом рішення судом вищої інстанції) до цього провадження не може бути застосовано, бо стадія процесу, в якій воно реалізується, є винятковим.

Доктрина кримінального процесу визначає інститут перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами як форму перегляду рішень судів, що набрали законної сили. За своїм змістом ця стадія кримінального провадження постає як процесуальний механізм, що доповнює звичайні заходи забезпечення правосудності судових рішень у кримінальних справах. Цей вид провадження має резервне значення та використовується лише у випадку, якщо вичерпані всі інші допустимі засоби процесуально-правового захисту. З огляду на це такий вид перегляду рішень суду є вкрай важливим, оскільки фактично ця стадія є додатковою гарантією правосуддя, відновлення порушених прав та захисту законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. При цьому варто мати на увазі, що перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами – це усталений вид перегляду, який існував завжди і залишався за будь-яких судових реформ та реформ кримінального провадження.

Особливості такого провадження полягають у тому, що воно здійснюється щодо судових рішень, які набрали законної сили і виконуються або вже навіть виконані. Але підставою для відкриття провадження та його перегляду можуть бути тільки обставини, чітко визначені у кримінальному процесуальному законі. Власне, глава 34 КПК України визначає підстави та порядок перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами у кримінальному провадженні. Вона визначає законодавчі межі – підстави, зумовлені обставинами важливого і вимушеного характеру, які дають змогу переглядати остаточне судові рішення, що набрало законної сили (ст. 459 КПК). Їх наявність забезпечує можливість повернутися до остаточного вирішеного кримінального провадження (кримінальної справи) і відновити порушене право та охоронюваний законом інтерес, навіть після використання усіх процесуальних механізмів оскарження судових рішень і отримання, здавалось би, остаточного судового рішення, яке не мало б піддаватися сумніву.

Вітчизняна та зарубіжна теорії кримінального процесу розглядають інститут перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами як надзвичайну (екстраординарну) форму перевірки й оскарження судових рішень, адже вона є компромісним вирішенням конфлікту між двома концептуальними підходами: а) необхідністю виправлення допущеної судової помилки, що демонструє ефективність системи кримінальної юстиції, б) забезпечення стабільності й непохитності судового рішення, що набрало законної сили, тобто дотримання засади правової визначеності.

Світовій теорії та практиці відомі дві моделі провадження за нововиявленими обставинами – судова та змішана. Судова модель передбачає винятково судовий порядок провадження за нововиявленими обставинами, за якого з'ясування наявності та встановлення таких обставин відбувається тільки судом за ініціативою сторін провадження. Така модель запроваджена в кримінальній юрисдикції України, Азербайджанської Республіки, Італійської Республіки, Грузії, Республіки Австрія, Республіки Болгарія, Республіки Казахстан, Республіки Польща, Словацької Республіки, Федеративної Республіки Німеччина, Французької Республіки, Чеської Республіки.

Для змішаної моделі характерне закріплення слідчо-прокурорського розслідування чи перевірки з метою виявлення нововиявлених обставин, тоді як їх встановлення, визначення впливу на правосудність судового рішення та наступне спрямування кримінального провадження відбувається в судовому порядку. Вона визначає двох суб'єктів застосування кримінальних процесуальних норм у межах цього провадження – прокурора та суд. Особливістю змішаної моделі також є те, що жодне інше провадження не містить такої великої кількості елементів досудових та судових стадій кримінального судочинства. Ця модель передбачена у кримінальних процесуальних законах Киргизької Республіки, Республіки Білорусь, Республіки Молдова, Республіки Узбекистан, Російської Федерації.

У кримінальній процесуальній теорії всі стадії кримінального провадження прийнято поділяти на дві групи, при цьому їх назви є різними: звичайні та особливі, обов'язкові та факультативні, ординарні та екстраординарні, тощо. Впродовж тривалого часу дослідники відносять провадження за нововиявленими обставинами до виняткових та факультативних стадій. Однак така характеристика є не більше, ніж процесуальною особливістю цієї стадії, яка є умовною і не може розглядатися у відриві від загальних завдань кримінального судочинства.

Тож, провадження за нововиявленими обставинами є стадією кримінального провадження, яка регламентує діяльність його учасників щодо оспорення підсумкових рішень судів першої, апеляційної та касаційної інстанцій, які набрали законної сили, а також розгляду визначеною законом судовою інстанцією матеріалів кримінального провадження, зважаючи на належно встановлені обставини, невідомі суду на час судового провадження, або ті, які з'явилися після його здійснення, що вплинули або могли вплинути на законність, обґрунтованість та справедливість раніше ухваленого судового рішення.

У науці кримінального процесу висловлена думка, згідно з якою стадію провадження за нововиявленими обставинами можна умовно поділити на дві частини: звернення про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами та перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами. Своєю чергою звернення про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами охоплює два етапи: подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами та відкриття кримінального провадження за нововиявленими обставинами. Друга частина провадження за нововиявленими обставинами визначається залежно від того, в суді якої інстанції відбувається перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами. Наприклад, якщо такий перегляд провадить суд апеляційної інстанції, то перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами складається з такого етапу, як розгляд судом апеляційної інстанції заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами [1, с. 165–166].

Проте існує й думка, що висловлений підхід потребує уточнення. По-перше, звернення із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами

не потребує автоматичного розгляду такої заяви по суті судом відповідної інстанції. Згідно ч. 1–3 ст. 464 КПК України має відбутися обов'язкова перевірка поданої заяви щодо її відповідності встановленим вимогам. По-друге, за аналогією з апеляційним та касаційним провадженням передбачено ще одну частину, яка існує після позитивного для заявника результату перевірки його заяви. Її зміст становить підготовка до перевірки судового рішення за нововиявленими обставинами [2, с. 196].

Аналіз глави 34 КПК України дає підстави стверджувати, що провадження за нововиявленими обставинами можна поділити на три частини:

1) подання заяви про перегляд судового рішення за новоявленими обставинами та перевірка заяви формальним вимогам;

2) проведення підготовки до перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами;

3) перевірка судового рішення за нововиявленими обставинами.

Як вже було відзначено, у доктрині кримінального процесу поширеною є думка, що інститут перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами має резервне значення та використовується лише у випадку, якщо вичерпані всі інші допустимі засоби процесуально-правового захисту прав учасників провадження [3; 4, с. 9–10, 16; 5, с. 16; 6, с. 56;]. Проте така думка видається дискусійною, адже вона ототожнює судові помилки у застосуванні правових норм та судові помилки, зумовлені обставинами, про які суду не було відомо під час судового розгляду, але вони вплинули або могли вплинути на правосудність постановленого рішення.

Провадження за нововиявленими обставинами, будучи самостійною формою оскарження й перевірки судових рішень, ніяк не підміняє апеляційного й касаційного проваджень, не є їхнім продовженням, відбувається не замість них, а за наявності для цього специфічних підстав. Тому ця форма перевірки судових рішень не може мати резервного значення щодо апеляційного та касаційного проваджень. Окрім того, для початку провадження за нововиявленими обставинами зовсім не потрібна попередня перевірка судового рішення судами апеляційної та касаційної інстанцій, тобто така умова, як вичерпання інших засобів процесуального захисту, відсутня.

Тож значення провадження за нововиявленими обставинами полягає у тому, що ця форма оскарження й перегляду судових рішень є додатковою гарантією правосуддя, захисту прав та законних інтересів учасників судового провадження, відновлення їхніх прав та свобод порівняно з основними – апеляційним та касаційним провадженнями. У провадження за нововиявленими обставинами закладено значний потенціал, однак практика його застосування традиційно невелика, що свідчить про дотримання принципів правової визначеності та усталеності судового рішення.

Список використаної літератури

1. Дроздов О. Актуальні проблеми реалізації окремих засад кримінального процесу в провадженні за нововиявленими обставинами / О. Дроздов // Вісник Національної академії правових наук України. – 2014. – № 2. – С. 156–169.
2. Бобечко Н. Р. Суть, значення та процесуальні особливості провадження за нововиявленими обставинами за КПК України / Н. Р. Бобечко // Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. – № 1. – С. 193–197.
3. Беднарська В. М. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в кримінальному судочинстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / В. М. Беднарська. – К., 2007. – 23 с.

4. Собенин А. А. Механизм проверки правосудности судебных решений ввиду новых или вновь открывшихся обстоятельств по уголовному делу: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / А. А. Собенин. – М., 2007. – 31 с.
5. Баскакова В. Е. Возобновление производства по уголовному делу ввиду новых обстоятельств (вопросы теории и практики): автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / В. Е. Баскакова. – Екатеринбург, 2009. – 24 с.
6. Балакшин В. С. «Новые» и «вновь возникшие» обстоятельства / В. С. Балакшин // Государство и право. – 2011. – № 2. – С. 56–62.

Reference

1. Drozdov, A. (2014). Problems of implementation of certain principles of the criminal process in the production of newly discovered circumstances. *Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 2 (77), 156–169.
2. Bobechko, N. R. (2015) *Essence, tasks, significance and procedural features of proceeding in view of newly-discovered circumstances by CPC of Ukraine*. 1. 193–197.
3. Bednarska, V. M. (2007). *The judgments reconsideration. Manuscript. Thesis for the candidate of sciences on sciences on specialization 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; forensic examination*. Barrister Academy of Ukraine, Kyiv.
4. Sobenin, A. A. (2007). *The mechanism of checking rightly judgments because of new or newly discovered facts in a criminal case. Manuscript. Thesis for the candidate of sciences on sciences on specialization 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; forensic examination*. – Moscow.
5. Baskakova, V. E. (2009). *The resumption of the proceedings in view of the circumstances novih (Theory and Practice). Manuscript. Thesis for the candidate of sciences on sciences on specialization 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; forensic examination*. – Ekaterinburg.
6. Balakshin, V. S. (2011). «New» and «re-emerged» circumstances. *State and Law*, 2, 56–62.

*Стаття: надійшла до редакції 07.04.2016
прийнята до друку 20.04.2016*

INSTITUTE OF PROCEEDING IN VIEW OF NEWLY-DISCOVERED CIRCUMSTANCE, IT TASKS IN THE STRUCTURE OF CRIMINAL PROCEEDING

K. Kurapova

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str., 1, UA – 79000, Lviv, Ukraine,
e-mail: KATR.USYA89@gmail.com*

The paper attempts to reveal the essence of the legal proceedings to revise judgments on newly discovered evidence through the prism of the implementation at this stage some of the principles of criminal proceedings. A brief overview of some general theoretical issues of the right and the forms of its implementation in the production of newly discovered circumstances.

Changes to legislation demand reconsideration of some traditional categories and bringing them to accordance with contemporary conditions. Article is dedicated to the issues of

the formation, essence, aim and purposes of the judgments reconsideration in exclusive proceeding order, the grounds for judgments review and regulations of these judgments reconsideration form.

Formulated scientifically sound conclusions and proposals for improvement of legal regulation and practice of application of the Criminal Procedure Code to regulate the production of newly discovered circumstances.

This reconsideration which is needed because of the new circumstances is the separate type of reconsideration, possessing its own peculiarities; it must be given the special place in the system of the criminal trial as the separate stage of the process.

Proceeding in view of newly-discovered circumstances is the conciliatory proposal of the conflict of two conceptual approaches – necessities of correction of the admitted miscarriage of justice that shows system effectiveness of criminal justice and provision of stability of judgments that have entered executive force, that is observance of the principle of legal definiteness.

Significance of proceeding in view of newly-discovered circumstances consists that the given form of the appeal and check of judgments is additional guarantee of justice, protection of the right and legitimate interests of participants of judicial proceeding, restoration of their rights, freedom compared with the cores – appeal and cassation proceedings.

The above analysis of the major doctrinal approaches to determine the content of access to justice and mandatory injunction suggests that access to justice and be bound by judicial decisions should be provided procedural mechanism and the organization of the court and the relevant authorities to include a number of components: level arrangement of the judicial system, procedural order of the application for judicial review on newly discovered evidence, the organization of the courts of first instance, appeal, appeal courts and the Supreme Court of Ukraine regarding the acceptance of the application for judicial review on newly discovered evidence and the opening of criminal proceedings, or request for review of the judgment on newly discovered evidence.

Keywords: proceedings in view of newly-discovered circumstances, newly-discovered circumstances, forms of judicial review, criminal procedure, judicial review principles.